

پیشگفتار

اصطلاح‌شناسی تفسیر تطبیقی: تفسیر تطبیقی، کشف، تبیین (توصیف) و ارزیابی نظام‌مند از دیدگاه‌های مفسران شیعی و سنی (فریقین) به صورت مقایسه‌ای است؛ در دیباچه کتاب اول که به «بررسی تطبیقی مبانی تفسیر فریقین» اختصاص داشت، بیان شد که تفسیر قرآن به دو نوع کلی تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی تقسیم می‌شود و آنچه تاکنون مورد اهتمام مفسران فریقین بوده، همین دو نوع تفسیر است که هر کدام نیز تقسیم‌بندی‌های خاص خود را دارند.

شیوه‌ای که تاکنون در حوزه تفسیر قرآن (به صورت مستقل) کمتر به آن توجه شده، تفسیر تطبیقی است. این شیوه به بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های شیعه و اهل سنت درباره تفسیر آیات قرآن می‌پردازد و می‌تواند به صورت موضوعی یا ترتیبی، صورت پذیرد.

هرچند در تفاسیر اجتهادی هر دو فریق (در برابر تفاسیر روایی یا بالمأثور) کم‌وبیش به بررسی و نقد دیدگاه‌های یکدیگر اشاره شده است (مانند تفسیر *روض الجنان* ابوالفتح رازی و تفسیر *مفاتیح الغیب* فخر رازی از تفاسیر کهن شیعی و اهل سنت و یا تفسیر *المیزان* علامه طباطبایی و تفسیر *تسنیم* آیت‌الله جوادی از تفاسیر متأخر شیعی و تفسیر *روح المعانی* آلوسی و *المنار* محمد رشیدرضا از تفاسیر متأخر اهل سنت)، لیکن بررسی مستقل و همه جانبه با تنظیم منطقی مباحث، پیشینه‌ای دراز در بین فریقین ندارد.^۱ ضرورت این نوع تفسیر - به ویژه در جهان امروز که با وسایل ارتباط جمعی همانند دهکده شده است - در درک و ارزیابی درست از مبانی و مفاهیم آیات از دیدگاه‌های فریقین نهفته است که آثاری درخشان در پی خواهد داشت از جمله:

- الف) کشف نقاط قوت و ضعف فریقین در مبانی تفسیر و دیدگاه‌های تفسیری؛
- ب) شناخت نقاط اشتراک و افتراق فریقین در مبانی تفسیر و مفاهیم تفسیری؛
- ج) مرزبندی دقیق از اختلاف‌های مبنايي با تفاوت‌های بنایی و بررسی و نقد هر کدام در جای خود؛
- د) کشف اختلاف‌های لفظی فریقین (که حجم زیادی از اختلاف‌ها را به خود اختصاص داده) و اخراج آنها از دایره بحث؛

- ه) محک زدن نقاط افتراق براساس مدارک و اصول پذیرفته شده نزد هر کدام از دو فریق؛
 - و) کشف و یا تدوین دیدگاه درست و دفاع معقول و منطقی از آن؛
 - ز) برملا ساختن بسیاری از داوری‌های ناآگاهانه و یا اتهام‌های متعصبانه؛
 - ح) ارائه راهکارها برای برون‌رفت از اختلاف‌ها و فرو نشانیدن اتهام‌ها.
- تفسیر تطبیقی در دو حوزه «مبانی» تفسیر و «مفاهیم» آیات قرآن از دیدگاه فریقین خواهد بود. در حوزه مبانی تفسیر، اصول و پیش‌فرض‌های فریقین درباره تفسیر قرآن در دو بخش مبانی مشترک و مبانی مختص مورد بررسی قرار گرفتند که در کتاب اول از تفسیر تطبیقی ملاحظه کردید. در حوزه مفاهیم تفسیری، موضوعاتی از قرآن گزینش شده‌اند، این گزینش براساس اولویت‌ها و نیازهاست که بخشی از آنها در تفاوت دیدگاه‌های تفسیری شیعه و اهل سنت و بخشی در تفاوت دیدگاه‌های شیعه با سلفیان وهابی است. روند کار در این حوزه بدین

۱. از جمله در این باره می‌توان به کتاب *بین الشیعه و السنه دراسة مقارنة فی التفسیر و اصوله...* نوشته دکتر علی احمد سالوس اشاره کرد که به مبانی، تاریخ و منابع تفسیر فریقین پرداخته و از داوری‌های یک سویه در امان نمانده است. مانند داوری وی درباره منابع تفسیر روایی کهن شیعه و چشم‌پوشی از همین منابع در اهل سنت؛ داوری درباره دیدگاه شیعه پیرامون آیه تطهیر و... .

شکل است:

یک) درآمد، مشتمل بر پیش آگاهی فشرده و لازم در بررسی موضوع مدنظر؛
دو) ارائه دیدگاه‌های تفسیری فریقین با دسته‌بندی منطقی از مصادر مهم و منابع معتبر آنان؛
سه) کشف نقاط مشترک فریقین درباره تفسیر آیات مذکور؛
چهار) ارزیابی دیدگاه‌های فریقین با بررسی و نقد دلایل آنها و گزینش دیدگاه درست یا تکمیل آن و یا ارائه دیدگاه جدید؛

پنج) خلاصه فصل؛

شش) بحث و پژوهش.

این کتاب پنجمین کتاب از مجموعه تفسیر تطبیقی است که به «بررسی تطبیقی آموزه توحید و شرک از دیدگاه مفسران فریقین» پرداخته است.^۲

۲. نام کتاب‌های این مجموعه به ترتیب عبارتند از: کتاب اول، بررسی تطبیقی مبانی تفسیر از دیدگاه فریقین؛ کتاب دوم، بررسی تطبیقی تفسیر آیات ولایت اهل بیت در دیدگاه فریقین؛ کتاب سوم، بررسی تطبیقی تفسیر آیات مهدویت و شخصیت‌شناسی امام مهدی در دیدگاه فریقین؛ کتاب چهارم، بررسی تطبیقی اصطلاح‌شناسی امام و مقام امامت از دیدگاه مفسران فریقین و کتاب ششم، بررسی تطبیقی نظریه شفاعت، توسل و استغاثه از دیدگاه مفسران فریقین است. بزودی این مجموعه بانضمام کتاب *سلامة القرآن من التحریف و کتاب تحلیل همانندناپذیری (اعجاز) قرآن با عنوان موسوعه الدراسات القرآنیة المقارنہ* به زبان عربی منتشر خواهد شد. ان شاء الله

نکته دیگر آنکه نگارنده با اذعان به حجم گسترده و دشواری این کار و اعتراف به بضاعت ناچیز خود، در نظر دارد با لطف خداوند، موضوعات قرآنی را که در تفاسیر فریقین نقاط اشتراک فراوان و یا اختلاف نظر جدی دارند، به همین شکل مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.